

Pniewski, Jerzy

Wspomnienia pośmiertne : Andrzej Sołtan (1897-1959)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 46, 280-284

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wej. Spośród licznych publikacji o Sierpińskim cytuję trzy: K. Kuratowski "Wacław Sierpiński, wiceprezes Polskiej Akademii Nauk", Nauka Polska, 1956; tenże, "Wacław Sierpiński 1882-1969", Nauka Polska, 1969; A. Schinzel, "Wacław Sierpiński", Warszawa 1976.

Andrzej Schinzel

ANDRZEJ SOŁTAN /1897-1959/

Andrzej Sołtan, fizyk, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, urodził się 25 listopada 1897 w Warszawie, zmarł 10 grudnia 1959 w Warszawie.

Był członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego /korespondentem od r. 1945, zwyczajnym od r. 1950/, członkiem Prezydium Polskiej Akademii Nauk, był członkiem i prezesem Polskiego Towarzystwa Fizycznego. Był odznaczony Krzyżem Oficerskim i Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Sztandarem Pracy I klasy.

W roku 1926 ukończył studia wyższe w zakresie fizyki w Uniwersytecie Warszawskim, z którym następnie związał się na większą część swego życia. Jedynie w latach 1939-1945 pracował w Polskich Zakładach Philipsa w Warszawie, a w latach 1945-1947 podjął się kierownictwa Katedry Fizyki Doświadczalnej Politechniki Łódzkiej. Po dwóch latach powrócił do uczelni macierzystej i w roku 1948 objął kierownictwo Katedry

Atomistyki w Uniwersytecie Warszawskim. Niezależnie od tego w latach 1955-1957 był dyrektorem naczelnym i faktycznym organizatorem tworzącego się Instytutu Badań Jądrowych, a następnie dyrektorem pionu fizyki.

Trzy różne dziedziny fizyki były domeną działalności naukowej Sołtana. W początkowym okresie, zajmując się fizyką atomu i cząsteczki, rozwiązuje problem widm pasmowych obserwowanych w parach atomowej rtęci, przyporządkowując je kwasi-cząsteczkom wodoru rtęci. W roku 1927 wyjechał na roczny pobyt do Laboratorium Maurice de Broglie w Paryżu, gdzie zajął się niezbadanym wówczas obszarem widma elektromagnetycznego pośredniego pomiędzy obszarem rentgenowskim i ultrafioletem. Problem analizy tej części widma rozwiązał wspólnie z J. Tibaut, korzystając z prostego pomysłu użycia skośnie ustawionej siatki dyfrakcyjnej.

Po powrocie do kraju Sołtan w istotny sposób przyczynił się do rozwoju prac opartych na technice promieni X. W roku 1932 uzyskał po raz drugi stypendium fundacji Rockefellera i wyjechał na roczny pobyt do Pasadeny w USA, gdzie wspólnie z Cranem i Lauritsenem buduje drugi po Cockrofcie i Waltonie akcelerator kaskadowy typu Greinachera. Ci trzej fizycy stali się pionierami zastosowania akceleratora do wytworzenia intensywnego źródła neutronów uzyskiwanych z reakcji $d, n/$.

Po powrocie ze Stanów Zjednoczonych Sołtan całą dalszą

swoją działalność naukową wiąże wyłącznie z fizyką jądrową, a jego pasją staje się budowa akceleratorów. W roku 1938 kończy budowę pierwszego w Polsce akceleratora tego samego typu co w Pasadenie, robotę tę wykonując niemal całkowicie samodzielnie. Korzystając z tego narzędzia podejmuje pionierską pracę, w zasadzie tycząca się przekrojów czynnych dla reakcji jądrowych z neutronami o różnych energiach.

W okresie wojny, pracując w Zakładach Philipsa, podjął budowę małego cyklotronu, który jednak tuż przed ukonczaniem został wywieziony, a następnie zniszczony w wyniku działań wojennych. Mimo tej pracy znajdował czas by brać udział w tajnym nauczaniu uniwersyteckim.

Po wojnie Sołtan zainicjował budowę akceleratora w Łodzi, a po powrocie do Warszawy zmontował osobiście w Uniwersytecie Warszawskim zakupiony akcelerator Greinschera. W roku 1949, również w Uniwersytecie rozpoczął budowę akceleratora elektrostatycznego van de Graaffa, a w roku 1957, po podjęciu równoległej pracy w Instytucie Badań Jądrowych, akceleratora liniowego w Świerku. Nie doczekał jednak końca budowy obu tych akceleratorów. W końcowym okresie swego życia zainicjował w Instytucie Badań Jądrowych badania z fizyki plazmy - kontynuowane do dziś.

Andrzeja Sołtana należy uważać za najwybitniejszego polskiego fizyka eksperymentatora, potrafiącego wykonywać osobiście większość prac normalnie podejmowanych przez wyso-

kiej klasy inżynierów. Miał on niezwykle wycucie najtrudniejszych problemów technicznych i umiejętność właściwego ich rozwiązywania. Jako młody fizyk rozwiązał problem budowy małej lampy rtęciowej, która następnie była produkowana seryjnie i stała się niezwykle użyteczna w pracy laboratoryjnej. Całe życie poświęcił budowie unikalnej aparatury, którą nie tylko projektował, ale zwykle sam w znacznej części konstruował, by z jej pomocą rozwiązywać najtrudniejsze problemy fizyczne danego okresu. Obok tego wyjątkowego talentu eksperymentalnego mógł imponować zdumiewającą erudycją i doskonałą znajomością matematyki.

Sołtan jest niewątpliwie jednym z głównych twórców Instytutu Badań Jądrowych, którego główny ośrodek w Świerku nazwano później jego imieniem. Zdumiewająca była jego niechęć do wszelkich zaszczytów. Na krótko przed ukończeniem budowy pierwszego polskiego reaktora zrezygnował z kierownictwa Instytutu, odstępując swemu następcy zaszczyt oficjalnego oddania do użytku tego narzędzia.

Młodych fizyków potrafił porwać swoim zapałem i umiłowaniem do eksperymentu. W jednym z przemówień do młodzieży opowiadał im jak wielkim przeżyciem jest obserwacja jakiegoś zjawiska, czy procesu, którego nikt przed nimi nie widział, ale jednocześnie przekonywał ich, że nie mniejszą radość sprawia pokonywanie trudności prowadzących do tego celu.

Andrzeja Sołtana należy uznać za ojca warszawskiej

fizyki jądrowej, a liczna kadra fizyków jądrowych należy do grona jego uczniów.

Jerzy Pniewski

RYSZARD SZRETTER /1892-1955/

Ryszard Szretter urodził się 28. III. 1892 w Piotrkowie Trybunalskim w rodzinie Kornelego, architekta i Zofii z d. Czepe. Po ukończeniu warszawskiego gimnazjum E. Rontalera rozpoczął w r. 1912 studia przyrodnicze w tamtejszej Wyższej Szkole Rolniczej. Kontynuował je w latach 1916-1929 w Uniwersytecie Warszawskim, głównie pod kierunkiem wybitnego fizjologa zwierząt - Jana Sosnowskiego i światowej sławy ebiologa - Jana Tura. W latach studiów uniwersyteckich pracował jednocześnie jako asystent w Katedrze Fizjologii Zwierząt Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. W roku 1920 związał się Szretter z Instytutem Biologii Doświadczalnej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego jako asystent Zakładu Fizjologii, a od r. 1929 do wybuchu wojny kierował Laboratorium Fizjologicznym w Słupi. Przez wiele lat /1915-1930/ pracował też jako nauczyciel biologii w gimnazjach warszawskich.

Podczas okupacji hitlerowskiej przez krótki czas utrzymywał się z wyrobu zabawek /1940/, w latach 1940-1944 brał udział w tajnym nauczaniu licealnym w Warszawie, a po powsta-